

Otčenáš

Stupně modlitby Páně

Tomáš Boněk

Modlitba je podstatnou součástí náboženského života. Schopnost se modlit ale není člověku dána, je třeba se jí učit a neustále ji prohlubovat. Ve všech náboženských systémech proto povstaly školy modlitby. O první křesťanské škole modlitby¹ nám vypráví samo evangelium. Kristus říká v Kázání na hoře svým učedníkům:

„A když se modlíte, nebudte jako pokrytci: ti se s oblibou modlí v synagógách a na nárožích, aby byli lidem na očích; amen pravím vám, už mají svou odměnu. Když se modlíš, vejdi do svého pokojíku, zavři za sebou dveře a modli se k svému Otci, který zůstává skryt; a tvůj Otec, který vidí, co je skryto, ti odplatí. Při modlitbě pak nemluvte naprázdno jako pohané; oni si myslí, že budou vyslyšeni pro množství svých slov. Nebudte jako oni; vždyť váš Otec ví, co potřebujete, dříve než ho prosíte. Vy se modlete takto:

*Otče náš, jenž si na nebesích,
bud' posvěceno jméno Tvé,
přijď království Tvé,
bud' vůle Tvá
jako v nebi, tak i na zemi.
Chléb náš vezdejší dej nám dnes
a odpusť nám naše viny,
jakož i my odpouštíme našim viníkům,
a neuvod' nás v pokušení
ale zbav nás zlého.
(Neboť Tvé jest království i moc i sláva na věky.)“*

Evangelium podle Matouše, kap. 6

Pro ty, kdo se vyznají například ve složitých školách modlitby a meditace některých východních náboženství, se může zdát Kristova odpověď překvapivě strohá. Neříká nic o čase, poloze těla ani směru modlitby.

Na jiném místě pak Ten, který o sobě řekl: „*Já jsem cesta, pravda i život*“, dodává:

„Avšak přichází hodina, ano již je tu, kdy ti, kteří se k Bohu opravdově modlí, budou se k němu modlit v Duchu a v pravdě. A Otec si přeje, aby se lidé k němu takto modlili. Bůh je Duch a ti, kdo se k němu modlí, mají tak činit v Duchu a v pravdě.“

Evangelium podle Jana, kap. 4

Modlitba pronášená v nitru duše, jež zaznívá ze schrány srdce, se má spojit s pravdou spočívající v Duchu. Naše slova, jež jsou jako všechno v lidském světě stržena do hříchu, tj. odtržena od své duchovní podstaty, se v modlitbě mohou znovu naplnit Duchem. Modlitba pronášená z niterného naslouchání pravdě se stává důvěrným rozhovorem posilujícím duši.

Všude tam, kde se lidé přiznávají ke Kristu, zaznívá i modlitba, kterou On sám předal svým učedníkům. Ostatní pouta, jež měla chránit jednotu křesťanství, se stala důvodem ke sporům a válkám. Jen Otčenáš zůstal všem společnou modlitbou, místem setkání a jednoty. Ve výkladu a v náboženské praxi se během staletí v rámci křesťanství utvořily nejrůznější proudy, které se od sebe značně liší. Mnohdy nepovažují příslušníci jedné skupiny členy jiné skupiny kvůli těmto rozdílům ani za křesťany. A přece všichni, kdo se cítí být křesťany, vytvářejí, když se ve svém srdci obracejí k Bohu Otci, neviditelné společenství modlitebníků.

V průběhu staletí se výklad této vpravdě základní křesťanské modlitby měnil podle dobových důrazů a duchovní orientace vykladačů. Vedle klasických výkladů vznikly i zajímavé a často opomíjené pokusy, jako například výklad Otčenáše od středověkého lékaře a okultisty Theophrasta Paracelsa z Hohenheimu anebo na podkladě Otčenáše rozvinutá idealistická filosofie polského myslitele Augusta Cieszkowského (1814–1894). Každý, kdo se Otčenáš modlí, je povolán i k tomu, aby hledal a prohluboval jeho pochopení. Následující řádky nechtějí být ničím jiným, než pomocí na této cestě. Z nepřeberného množství různých úhlů pohledu a z nekonečných hloubek Otčenáše můžeme naznačit jen několik málo aspektů.

Otče náš, jenž jsi na nebesích

Na samém začátku, svým prvním slovem, vymezuje modlitba Páně naše postavení, neboť kdo říká „Otče“, stává se synem či dcerou. Bereme-li tuto skutečnost vážně, pak se již zde, v úvodu modlitby, mění naše postavení ve světě. Nejen že se hlásíme k Bohu jako k našemu Otci, tedy jako k někomu, v kom shledáváme původ a základ našeho bytí, zároveň se též v této sounáležitosti sjednocujeme s ostatními lidmi a s Kristem, který tato slova pronášel jako první. Tím získává naše synovství v Kristu nový obsah a naše modlitba všelidský rozměr. Ve starých dobách se lidé obraceli k Bohu především jako ke svému Stvořiteli, v Kristu se nám otevírá budoucnost ve sjednocení s Ním. Kristus říká, že nikdo nepřijde k Otci než skrze Něj a že ten, kdo Jej vidí, vidí zároveň i Otce, ba co víc, že On a Otec jedno jsou. Na druhé straně ale též říká, že je v nás a že my jsme v Něm. V Kristu Ježíši nově povstává ztracená jednota mezi Stvořitelem a stvořením. Skrze Něj působí vůle Otcovského prazákladu světů ve sféře země. Vůle, která proniká duchovní sféry nebes, může působit všude tam, kde se lidé obracejí k Otci. Tak se již oslovení stává vyjádřením smyslu a cíle modlitby. V prvních třech prosbách se motivy tohoto oslovení dále rozvíjejí a vytvářejí tak možnost pro pohled k zemi a k člověku ve druhé části.

Bud' posvěceno jméno Tvé

Zmínili jsme se, že dar slova, jenž byl člověku svěřen, aby mohl pojmenovat svět, je spolu s ním stržen do hříchu. Slovo mělo být vyjádřením bytostné podstaty pojmenovaného. Tato původní jednotka zanikla a slova se stala víceméně prázdnými slupkami, vnějším označením věcí. Nejobsáhlejší ze všech jmen je jméno Boží, neboť v něm spočívají všechna jména. Člověk je stvořen k obrazu Božímu, vysloví-li Boží jméno, stane se plně člověkem. Vyslovit jej v úplnosti bylo pro člověka před přelomem věků nemožné. Jméno Boha bylo chráněno přítím chrámu. Všechna jména, která lidé pro svého Boha používají, jsou jen náhražkou tohoto nevyslovitelného Božího jména. Prosíme-li o jeho posvěcení, uvědomujeme si nedostatečnost naší představy o něm. Prosíme o to, aby se v nás naplnilo pravým obsahem, aby se znovu sjednotilo se svou podstatou a bylo uzdraveno od choroby hříchu. Dít se tak může skrze Slovo, jež se stalo tělem a přebývalo mezi námi. Ten, který praví „*Já jsem*“, se může sjednotit s naším já a tak nám otevřít brány nebes.

Přijď království Tvé

V působení Krista Ježíše se přiblížilo Boží království. Kristus vychází od Otce jako jeho zvěstovatel a naplňovatel. Skrze něj vstoupila do světa země láska jako nosná síla budoucnosti. Tato síla milosti se má stát pramenem duchovního znovuzrození. Člověku byla Mystériem na Golgotě dána možnost spoluutvářet Boží království, nechá-li v sobě růst jeho síly.

*„Kde se sejdou dva nebo tři ve jménu mém,
já jsem mezi nimi.“*

Evangelium podle Matouše, kap. 18, verš 20

Všude tam, kde lidé pociťují Kristovu spásnou moc a usilují o vnitřní vývoj, stávají se údy jeho království. Tento proces je umocněn třetí prosbou:

Bud' vůle Tvá, jako v nebi tak i na zemi

Skrze člověka se vžívá božský svět do pozemského. Tam, kde lidé svým vědomím usilují o to, aby bylo posvěceno Boží jméno, kde se lidé sjednocují ve jménu Kristově a vytvářejí tak církev jako zárodek Božího království, všude tam může působit vůle nebeského Otce. Řád duchovního světa, hudbou sfér znějící zástupy andělských hierarchií se mohou spojit s pozemským světem a lidstvo se může postupně stávat dalším stupněm nebeského světa. Stupněm proměňujícím zemi. Ne podle vnějších nařízení a předpisů, nýbrž ze svobodného prožitku božské vůle a ze života podle ní může povstat nová země a nové nebe. Člověk je ve svém vědomí svobodnou bytostí a uchopí-li tuto svou svobodu správně, může se v ní otevřít vůli nebes. Křesťané slavící společně Večeři Páně prožívají v zárodku toto tajemství. Pocit pokory a nedostatečnosti vůči vůli božského Otce je jistě správný, nesmí nás ale svést k pasivnímu čekání. Kdo jiný než synové Boží má usilovat o naplnění Otcovy vůle?

V prvních třech prosbách či osloveních se obracíme k Bohu a k věčnému cíli bytí, který v něm spočívá. Usilujeme o spojení s tvůrčími silami ideálu lidství, který spočívá v Bohu. Jeho zárodek vložil Kristus svou smrtí a Zmrtvýchvstáním do našich srdcí.

V dalších čtyřech prosbách se obracíme k zemi a k člověku padlému do hříchu.

Chléb náš vezdejší dej nám dnes

Prosba o náš denní chléb je pro mnohé prosbou o to, aby nám Bůh ve své dobrotě daroval podmínky pro vnější život na zemi. Tak ji vykládá Martin Luther a další autoři. Jiní upozorňují na to, že Kristus o pár veršů dál říká: „*Proto vám pravím: Nemějte starost o svůj život, co budete jíst... Váš nebeský Otec přece ví, že to všechno potřebujete.*“ Ve starších dobách lidé tušili, že se zde skrývá mnohem víc než jen vnější zajištění života. V češtině máme trefné přísloví: „Koho chleba jíš, toho píseň zpívej.“ To velmi přesně vyjadřuje podstatu čtvrté prosby Otčenáše. Chléb se tu člověku, který volá po posvěcení Božího jména, příchodu jeho království a působení jeho vůle, stává substancí spojení. I když zde jistě můžeme v širším smyslu myslet i na pokrm, jde o mnohem víc. V první části Otčenáše jsme viděli, jak zásadní význam má v jeho kontextu bytost Krista Ježíše. Prosíme-li zde, ve středu modlitby, o chléb, voláme zároveň po Tom, jenž pravil: „*Já jsem chléb života*“.

V návaznosti na starozákonní kult předkládání chlebů můžeme tuto prosbu chápat jako volání po Kristově přítomnosti v nás. Tak jako dříve ležely obětní chleby na oltáři v Jeruzalémském chrámu, tak nechť posvětil Boží chléb naše tělo, aby bylo Božím chrámem. Nesmíme též zapomínat na to, že Otčenáš je modlitbou učedníků, kteří mají z Kristových sil dále působit mezi lidmi. Prosbu o chléb lze v této souvislosti vidět jako prosbu o oživující substancí milosti, kterou chceme předat dál. To ale neznamená, že by Otčenáš byl modlitbou vyvolených. Všichni, kdo se přiznávají ke Kristu, jsou povoláni být jeho učedníky.

Mnohému čtenáři se snad může zdát, že jsou podobné úvahy o „*vezdejším chlebu*“ příliš odvážné. Pohlédneme-li do řeckého textu Otčenáše, nalezneme slovo, které se v této formě vyskytuje jen zde, přesně ve středu modlitby: *epiúsiōn*.

Význam tohoto slova je velkou záhadou. Již v nejstarších latinských překladech se vedle dnes rozšířeného významu objevuje slovo „supersubstantialem“, které bychom mohli přeložit jako „nadpodstatný“, tj. Duchem proniknutý nebeský chléb. Tak tomu rozuměl církevní otec Órigenés i sv. Jeroným. Moderní badatelé se přiklánějí k názoru, že je původní řecké slovo skutečně odvozeno od slova *úsia*: bytost, podstata. Ve čtvrté prosbě Otčenáše neprosíme o každodenní nasycení chlebem, nýbrž o lék uzdravující chorobu hříchu — životodárný, nadpodstatný, bytostný chléb.

A odpusť nám naše viny, jakož i my odpouštíme našim viníkům

V páté prosbě se pohled obrací na člověka a lidstvo. Sama existence individuální lidské bytosti s sebou nese provinění na ostatním stvoření. Dýcháme vzduch, přijímáme potravu, zabíráme prostor, tím vším se proviňujeme na ostatních bytostech hmotného světa. Proviňujeme se také tím, že nekonáme vždy to, co bychom měli konat. Tato vina, umocněná tím, že se člověk vyčlenil z přirozeného řádu stvoření, je neodbytnou skutečností. Modlitba Páně nežádá, aby tato vina byla od nás odňata

a smazána, protože by to znamenalo zřít se země. Volá po odpuštění, které je závislé na našem odpuštění těm, kdo se provinili na nás. Přihlášním se ke svým vinám umožňujeme působení milosti. Kdo odpouští, vytváří svobodný prostor, ve kterém může vzniknout nové životní společenství. Mír, který nás naplňuje, je závislý na našem míru se světem. Vina určující běh osudu přináší smrt a utrpení. Kdo odpouští, dává prostor milosti, která je pramenem duchovního znovuzrození.

A neuvod' nás v pokušení

Nejčastějším problémem, který lidé s Otčenášem mají, je otázka pokušení. Friedrich Rittelmeyer shrnul tyto námitky ve své knize o Otčenáši² slovy: „...*Bůh mne přece nevede vědomě do pokušení, abych mu podlehl. Bylo-li by tomu tak, nebyl by v plnosti dobrým Bohem... Má-li to znamenat, že mne Bůh zkouší, aby mi připomněl mé nedostatky a aby mne posílil, je to míněno jen dobře. Pak se ale nesmím proti tomu modlit. Tedy, buď mne Bůh do pokušení neuvádí a já se tuto prosbu nemusím modlit, a nebo mne Bůh do pokušení vede a já se tuto prosbu modlit nesmím.*“

Někteří badatelé navrhují, aby byla tato šestá prosba přeformulována ve smyslu: „Ochraň nás v pokušení“ a nebo „Uchovej (ve smyslu: dej nám sílu obstát) nás v pokušení“.

Ve Starém zákoně je na řadě míst řeč o tom, že Bůh zkouší a prověřuje svůj lid. Člověk je na druhé straně stále znovu v nebezpečí, že bude pokoušet svého Boha. Tedy přesněji řečeno vystavovat jej zkoušce. Jako příklad může sloužit 95. žalm, který cituje i apoštol Pavel ve svém listu Židům:

*„Proto jak říká Duch svatý:
„Jestliže dnes uslyšíte jeho hlas,
nezatvrzujte svá srdce ve vzdoru
jako v den pokušení na poušti,
kde si vaši otcové žádali důkazy a tak mne pokoušeli,
ač viděli mé skutky po čtyřicet let.““*

Ježíš byl po svém křtu v Jordánu veden Duchem do pouště, kde byl po čtyřicet dní vystaven pokušení. Co se s ním v té době stalo? Rudolf Steiner upozorňuje na to, že Kristova bytost začala v Ježíši z Nazaretu působit až po křtu. Boží Syn se musel vyrovnat s podmínkami a nebezpečnostmi pozemského světa odtrženého od nebes. Pokušení nás má probudit k vědomí našeho odtržení od božského světa, ve kterém spočívají kořeny i cíl našeho lidství. Přichází všude tam, kde si toto odtržení neuvědomujeme a neusilujeme o nové sjednocení. Ježíš Kristus říká svým učedníkům: „*Bděte a modlete se, abyste neupadli do pokušení*“. Na samostatném vyrovnávání se s pokušeními světa je založena naše lidská svoboda. Modlíme-li se s Kristem a skrze Krista, který v pokušeních světa obstál, pak usilujeme vědomě o ztracenou jednotu a umožňujeme Bohu, aby nám zkoušku pokušením odpustil. Jistě se i přesto na naší životní cestě setkáváme stále znovu s nespočtenými velkými či malými pokušeními a zkouškami. Apoštol Jakub k tomu na začátku svého listu říká:

„Mějte z toho jen radost, moji bratři, když na vás přicházejí rozličné zkoušky, vězte, že osvědčí-li se v nich vaše víra, povede to k vytrvalosti.“

Kdo svým životem a svou modlitbou usiluje o to, o čem hovoří první tři prosby Otčenáše, nemusí mít strach. Připojuje se totiž ke společenství těch, o nichž Kristus říká:

„A vy jste ti, kdo se mnou v mých zkouškách vytrvali. Já vám uděluji království, jako je můj Otec udělil mně, abyste v mém království jedli a pili u mého stolu...“

„Hle, satan si vyžádal, aby vás směl tříbit jako pšenici.“

Evangelium podle Lukáše, kap. 22, verš 28–31

Ale zbav nás zlého

Zlo — vážný závěr Otčenáše. Vypořádat se se zlem je úkol, který bez Boží pomoci nemůžeme zvládnout. Naše láska k Bohu hledá spojení s láskou Boží, která jedině má moc nás vytrhnout z moci zlého odpůrce člověka, který na jedné straně způsobil, že jsme se vyčlenili z původního spojení s Bohem, na straně druhé umožnil svobodné rozvinutí našeho lidského já. Člověk, jenž odpadl od dobra, usiluje o nový život v něm a volá po spásných silách Krista. Zlý odpůrce ztrácí nad člověkem proniknutým Kristem svou moc a je spolu s ním vysvobozen. To znamená, že se vrací tam, kde je ve vývoji světů jeho místo, přestává působit zlo.

Modlitba, kterou Kristus Ježíš předal svým učedníkům a kterou se od té doby stále znovu spojuje se všemi, kteří jej chtějí následovat, se může tomu, kdo ji pronáší, stát nevyčerpatelnou studnicí inspirace a síly na cestě k plnému člověčenství v Bohu. Otčenáš je víc než jen prosebná modlitba, v něm je člověku dána možnost spolupodílet se na díle stvoření. Neboť to, co je zde prosloveno, stává se ve vyslovení novou skutečností. Podobně jako působí slovo v rámci křesťanského obřadu proměňující mocí, dostávají zde modlitebníkova slova skrze Krista novou sílu. Otčenáš tak zaujímá mezi všemi křesťanskými modlitbami zcela výlučné postavení. Skrze něj je možné proniknout k podstatě křesťanství.

Viděli jsme, že každý z jeho sedmi stupňů je samostatným světem, skrývajícím hluboká tajemství. Rudolf Steiner jednou poznamenal, že ten, kdo by ve své duši byl schopen rozvinout v plnosti celou hloubku a vznešenost Otčenáše, by musel pocítit zábrany a bázeň před tím, že by jej před svou duší rozvíjel každý den celý. Tomu, kdo se Otčenáš denně modlí, může pomoci, pokusí-li se spojit každý den s jinou z jeho sedmi proseb. Takové meditativní ponoření do jednotlivých motivů Otčenáše naplní naše citění v modlitbě novou silou.

Modlitba není jen myšlenkovou prací; nemá-li se ale stát bezduchým opakováním prázdných slov, musí jí úsilí o stále lepší uchopení jejího významu předcházet, či ji doprovázet. Osobní cesta s modlitbou Páně se může stát budováním vnitřního chrámu, otevíráním prostoru, v němž se nám naše lidství v Kristu postupně stává niternou zkušeností a pramenem života.

¹ Velkou pomocí na cestě křesťanské modlitby se čtenáři může stát knížka Hanse-Wernera Schroedera: *Modlitba — duchovní cvičení a zkušenost*, kterou vydala Obec křesťanů v roce 1998.

² Friedrich Rittelmeyer: *Das Vaterunser — ein Weg zur Menschwerdung*, Urachhaus, Stuttgart 1985